

Nr 246.

Ankom till riksdagens kansli den 12 december 1941 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 till ytterligare aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(4:e avd.)

I propositionen nr 322 har Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över handelsärenden för den 17 oktober 1941, föreslagit riksdagen att *dels* till Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 å kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett reservationsanslag av 7,000,000 kronor; *dels ock* besluta, att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti för ett förlagslån åt Norrbottens Järnverk Aktiebolag i riksbanken till ett belopp av 3,000,000 kronor.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren, nr 255, av herr *K. Wistrand m. fl.* och den andra inom andra kammaren, nr 351, av herrar *B. Gezelius* och *M. Ljungberg*, har yrkats att förevarande proposition måtte av riksdagen avslås.

Vid 1939 års urtima riksdag (prop. nr 70; r. skr. nr 98) anvisades ett reservationsanslag av 10,000,000 kronor till aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag, vars ändamål skulle i första hand vara tillverkning av tackjärn. I sin skrivelse i ärendet framhöll riksdagen, att det näppeligen kunde vara lämpligt eller ens möjligt att redan då fastslå de lämpligaste produktionsmetoderna eller företagets storleksordning, utan att detta vore en sak, som i första hand finge prövas av den blivande, för företagets framtid närmast ansvariga ledningen. I övrigt anförde riksdagen bland annat följande.

Den märkliga särställning inom världsproduktionen som svensk järnhandtering alltjämt intager har uppbyggts ej endast på rika naturtillgångar utan även på en traditionellt skicklig arbetsledning och arbetarstam. Härutöver har emellertid fordrats ett oavlåttligt arbete på att genom varans och produktionsmetodernas förbättring möta en med ofantliga tekniska och ekonomiska resurser rustad utländsk konkurrens. Med denna redan bestående svenska järnindustri, för vilken jernkontoret varit en sammanhållande kraft, måste självfallet en blivande företagsledning söka samarbete till den svenska järn-

industriens och landets gemensamma bästa. Å andra sidan böra till det nya företaget kunna knytas de förhoppningarna, att detsamma skall kunna i sin mån bidra till att skapa fram nya förbättrade tillverkningsmetoder. Det nya företagens tillkomst borde därför kunna hälsas med allmän tillfredsställelse.

Sedan statlig aktieteckning med 3,499,500 kronor i överensstämmelse med Kungl. Maj:ts beslut den 12 juli 1940 ägt rum samt därjämte av enskilda personer tecknats aktier till sammanlagt belopp av 500 kronor, utsågos vid konstituerande stämma med bolaget den 16 augusti 1940 till ledamöter av styrelsen landshövdingen David Hansén, ordförande, direktören Bure Holmbäck, bankdirektören Erik Johan Bengtson, direktören Ivar Gustaf Schwartz och disponenten Nils Danielsen samt till suppleanter riksdagsmannen Oskar Wilhelm Lövgren och disponenten Folke Westerberg. Genom beslut den 12 september 1941 uppdrog Kungl. Maj:t åt chefen för handelsdepartementet att ytterligare till ett nominellt belopp av 6,500,000 kronor för Kungl. Maj:t och Kronan teckna aktier i bolaget.

I skrivelse den 15 augusti 1941 har styrelsen i *Norrbottens Järnverk Aktiebolag* framlagt resultatet av en av bolaget genom dess verkställande direktör verkställd utredning samt därvid tillika gjord framställning om medel till en järnverksanläggning å Svartön invid Luleå.

Med hänsyn till att tillgången på elektrisk kraft för närvarande begränsade möjligheterna i fråga om tillverkning av eltackjärn till användande av högst två ugnar med en sammanlagd kapacitet av 60,000 ton per år föreslår styrelsen, att det blivande järnverket skulle omfatta malmviadukt, kross- och siktanläggning samt kolhus, sinterverk, eltackjärnverk med två ugnar med en sammanlagd kapacitet av 60,000 ton per år, ett thomasverk om två konvertrar å minimum 15 ton för thomastackjärnets förädling till thomastgöt eller till förblåst thomasmetsall för vidare förädling i elstålugn, ett elstålverk med en elstålugn om cirka 25 tons kapacitet för raffinering av thomasmetsallen till högvärdigt omsmältningsmaterial, d. v. s. prima rent skrot eller järnsvampersättning, en reparationsavdelning och en allmän avdelning, omfattande markområde och dess planering, vatten- och avloppsledningar, kontor, bostäder för vissa tjänstemän och arbetare m. m. Kostnaden härför beräknas av styrelsen till 13,900,000 kronor vartill komma 15 procent i administration och oförutsedda utgifter, eller sålunda sammanlagt 16,000,000 kronor, enligt följande kostnadskalkyl:

Malmviadukt, kross- och siktanläggning samt kolhus.

Byggnader	kronor	1,390,000		
Maskiner etc.	»	160,000	kronor	1,550,000
<i>Sinterverk.</i>					
Byggnader	kronor	460,000		
Maskiner etc.	»	740,000	»	1,200,000
<i>Eltackjärnverk.</i>					
Byggnader	kronor	1,000,000		
Maskiner, ugnar etc.	»	2,575,000	»	3,575,000

<i>Thomasverk.</i>			
Byggnader	kronor	720,000	
Maskiner, konvertrar etc.	»	1,880,000	kronor 2,600,000
<i>Elstålverk.</i>			
Byggnader	kronor	1,200,000	
Maskiner, stålugn etc.	»	1,100,000	» 2,300,000
<i>Reparationsavdelning.</i>			
Byggnader	kronor	90,000	
Maskiner, verktyg etc.	»	140,000	» 230,000
<i>Allmän avdelning.</i>			
Gemensamma byggnader etc.	kronor	1,785,000	
Järnvägsspår, lok och vagnar	»	660,000	» 2,445,000
			kronor 13,900,000
Administration och oförutsett c:a 15 procent			» 2,100,000
			Summa anläggningskostnader kronor 16,000,000.

Statens industrikommission har i utlåtande den 10 september 1941 tillstyrkt framställningen, varvid anförts bland annat följande.

Industrikommissionen har fattat remissen närmast som en anmodan att yttra sig ur de försörjningssynpunkter, som med ärendet sammanhöra. Kommissionen har sålunda icke ingått på någon granskning av det föreliggande problemet i hela dess vidd utan har nöjt sig med att söka bedöma förslaget återverknningar i försörjningshänseende. Frågor angående anläggningskostnaderna samt verkets förseende med nödiga råmaterial och kraft för driftens uppehållande ävensom angående driftens bärighet under olika förutsättningar har kommissionen alltså lämnat åsido.

Elektriska hyttor i stället för kokshyttor ha ur försörjnings- och beredskapssynpunkt det företrädet, att de minska behovet av importerat bränsle, något som måste vara en betydande fördel i betraktande av de importsvårigheter som på detta område sedan länge förelegat. Man måste dock räkna med att under normala förhållanden produktionen blir dyrare än tackjärnsframställning i kokshyttor. En omständighet som likaledes kan komma att fördyra produktionen vid nu ifrågavarande verk utgöres därav, att elkraft icke synes kunna garanteras i sådan omfattning, att verket med säkerhet kan vara i full drift hela året. Önskvärldheten av att järnproduktionen i möjligaste mån göres oberoende av importbränsle hör emellertid enligt kommissionens mening giva företräde åt styrelsens förslag i denna del.

De mellansvenska bruken basera sin järnframställning i hög grad på den s. k. martinprocessen, för vilken såsom råmateriel bland annat erfordras prima smidesjärnskrot, som under normala tider importeras i stora kvantiteter. Detta skrot har emellertid sedan länge successivt försämrats vad beträffar kvaliteten, vilket beror på att det allt mer och mer uppblandas med avfallsjärn innehållande olika legeringsämnen och föroreningar. Det torde därför vara ostridigt att den mellansvenska järnhanteringen har behov av sådant direkt ur malm utvunnet material, som Norrbottens järnverk nu avser att framställa i de föreslagna thomas- och elstälverken, och då bolagets verkställande direktör i statsrådsberedningen den 3 september 1941 uppgivit, att ifrågavarande material även under fredsförhållanden torde kunna levereras till kommersiella priser, anser industrikommissionen utbyggnaden av sagda verk kunna

komma att utgöra ett ur försörjningssynpunkt värdefullt komplement till den nuvarande inhemska järnindustrien.

Situationen på järn- och stålmarknaden är för närvarande sådan, att det nu avsedda tillskottet till försörjningen på området måste hälsas med tillfredsställelse, och detta desto mera ju tidigare tillskottet kan ställas till förfogande.

Kommissionen finner sålunda, att ur försörjningssynpunkt övervägande skäl tala för ett bifall till styrelsens förslag såväl vad beträffar byggandet av el tackjärnsugnar som i fråga om utbyggandet av verket med thomas- och elstålverk.

Vattenfallsstyrelsen har i utlåtande den 8 oktober 1941 närmare utvecklat kraftförsörjningsfrågan, varvid erinrats, att styrelsen, sedan den erhållit kännedom om bolagsstyrelsens önskemål i krafthänseende, förklarat sig villig leverera dels 10,000 kW årskraft, dels 10,000 kW säsongkraft under en tid av sju månader om året samt dessutom ytterligare 7,000 kW för ett thomasverk och en elektrostålugn.

Departementschefen har i ärendet anfört i huvudsak följande.

Vad angår företagets storleksordning och gestaltning i övrigt torde utredningen visa, att det ur såväl företagsekonomiska som allmänna försörjningssynpunkter är ändamålsenligt, att tackjärnverket utbygges med thomas- och elstålverk för viss förädling av det erhållna tackjärnet, på sätt styrelsen föreslagit. Storleken av anläggningarna vid järnverket bestämmes i första hand av tillgången på råvaror och elektrisk energi. Beträffande företagets råvaruförsörjning har styrelsen funnit förutsättningarna härför tillfredsställande jämväl vid en anläggning avseende framställning av 90,000 ton i stället för 60,000 ton tackjärn årligen. Jag vill i detta sammanhang erinra, att Kungl. Maj:t genom beslut den 19 september 1941 förklarat bolaget berättigat tillsvidare att, i den utsträckning som erfordras för bolagets verksamhet, taga i anspråk den staten enligt 1927 och 1938 års malmavtal tillkommande rätten till malmlieferanser från Luossavaara-Kiirunavaara Aktiebolag. I fråga om möjligheterna att erhålla elektrisk kraft är läget däremot icke lika gynnsamt. Av handlingarna framgår att vattenfallsstyrelsen kan ställa i utsikt att leverera dels 10,000 kW årskraft samt 10,000 kW säsongkraft under 8 à 9 månader årligen för tackjärnsugnarna dels ock erforderlig kraft, 7,000 kW, för drift av ett thomasverk och en elektrostålugn. Förstnämnda kraftleveranser beräknas förslå för en årstillverkning av cirka 55,000 ton tackjärn. Med hänsyn till vad vattenfallsstyrelsen anfört synes bolaget böra tillsvidare få åtnöjas med den kraft, som sålunda kan tillhandahållas. Vad särskilt angår frågan om eventuell utökning av järnverket med en tredje elektrisk maskin synes denna fråga alltså i nuvarande läge få ställas på framtiden. Mot vattenfallsstyrelsens beräkningar av kraftprisen synes ej vara något att erinra.

Beträffande frågan om uppförande av transformatorstation vid järnverket samt framdragande av elektrisk ledning från Notviken till verket anser jag övervägande skäl tala för att utgifterna härför bestridas av bolaget och alltså inräknas i anläggningskostnaderna. Enligt bolagsstyrelsens beräkningar skulle sistnämnda kostnader vid sådant förhållande uppgå till sammanlagt 16,765,000 kronor. Den avsevärda kostnadsökningen jämfört med motsvarande tidigare beräknade belopp — bortsett alltså från att nu föreslås byggande av allenast två mot förut tre tackjärnsugnar men däremot medtagas kostnader för anläggningen av thomas- och elstålverk — förklaras till huvudsaklig del av inträdda prisstegringar. Jag har icke funnit anledning till

erinran mot de beräkningar, bolagsstyrelsen verkställt. Beloppet synes dock lämpligen böra avrundas uppåt till 17,000,000 kronor. För möjliggörande av järnverksanläggningen i den omfattning här tillstyrkts skulle alltså behöva ytterligare anvisas (17,000,000 — 10,000,000 =) 7,000,000 kronor.

I 1939 års proposition föreslogs att, utöver det för anläggningarna erforderliga beloppet, skulle såsom förlagskapital för bolaget avses ett belopp av 3,000,000 kronor. Med den uppläggning, ärendet fick i riksdagen, ansågs emellertid något rörelsekapital för det dåvarande ej erforderligt. Bolagets styrelse har nu hemställt, att beloppet måtte ställas till förfogande. Jag biträder denna hemställan.

Det bör till en början fastslås, att beslut om ifrågavarande järnverksanläggning redan får anses fattat av 1939 års urtima riksdag, som med bifall till Kungl. Maj:ts förslag anvisade ett anslag av 10,000,000 kronor för ändamålet. Järnverksbolaget är bildat, och av anslagsbeloppet har Kungl. Maj:t redan beviljat 9,999,500 kronor för aktieteckning.

Utskottet.

I enlighet med uttalanden av 1939 års riksdag och i överensstämmelse med vad som väl överhuvud måste betraktas som naturligt har det ankommit på bolagets ledning att närmare uppdraga riktlinjerna för det nya företaget. En viktig synpunkt har därvid varit att söka samarbete med redan nu bestående inhemsk järnindustri. Till grund för anläggningsplanerna ligga av bolagets direktör uppgjorda, på marknadsundersökningar och tekniska förundersökningar grundade samt sedermera även av annan sakkunnig granskade ingående kalkyler, vilka givit som resultat, att en betryggande vinstmarginal finnes och att verkets ställning inom den svenska järnhanteringen bör bli gynnsam såväl inåt som utåt. På grundval av denna i detalj gående ekonomiska utredning har sedermera bolagets ledning, vilken inrymmer både kommersiell och teknisk sakkunskap, tillstyrkt järnverkets omedelbara anläggning enligt nu framlagd plan. Bolagets styrelse har därvid ansett sig kunna uttala, att tillfredsställande resultat borde vid rationell skötsel och tillvaratagande av inkomstmöjligheterna från biprodukter kunna uppnås under en längre tidsperiod. Även industrikommissionen har ur de beredskapssynpunkter, som kommissionen närmast haft att lägga på frågan, tillstyrkt utbyggnadens omedelbara igångsättning enligt den framlagda planen.

Såvitt utskottet för egen del kunnat bedöma saken måste planläggningen av företaget såväl ekonomiskt som tekniskt få anses ha skett med all tillbörlig omsorg. Huvudsynpunkten har därvid helt naturligt måst vara, att driften skall bli lönande och anläggningen räntabel, men blicken synes å andra sidan också ha varit fäst på anläggningens berättigande som ett stöd i en rationalisering av den svenska järnindustrien efter mera moderna linjer.

Mot den värdefulla export av högklassiga svenska stålprodukter, som under normala tider kunnat ske, måste som ett mindre gynnsamt förhållande ställas en högst betydande import av annat järn. Olägenheterna härav ha i nuvarande avspärrningsläge tydligt framträtt i form av en för skilda slag av byggnads- och anläggningsverksamhet kännbar brist på järn men dessutom i form av högt uppdrivna priser. En viktig faktor i den svenska järn-

hanterings bättré anpassning efter tidens krav har nu av järnverkets ledning angivits vara att kunna underlätta de svenska vals- och stålverkens försörjning med göt och högvärdigt omsmältningmaterial. I dessa avseenden synes Norrbottens järnverk ha naturliga betingelser i form av gynnsam tillgång både till lämplig malm, billig elektrisk energi samt de för järnets framställning erforderliga reduktionsmedlen, träkol och koks, för vilken sistnämnda vara anskaffningskostnaderna på grund av möjligheten till returfrakter med malmbåtarna ställa sig goda. De vanskligheter, som frånvaron på platsen av en yrkeskunnig arbetarstam särskilt under startåren kunna framkalla, torde den ansvariga ledningen i tillräcklig grad tagit med i beräkningen.

En detalj, som självfallet i nuvarande läge kan vålla vanskligheter, är anskaffningen av det för ståltillverkningen erforderliga tillsatsämnet mangan. Enligt vad utskottet inhämtat ämnar emellertid bolaget för detta ändamål taga upp brytning av manganmalm från en ny fyndighet, vilken visat sig användbar för bolagets behov men som är mindre lämplig för andra företag.

Det har ställts i utsikt, att järnverket skulle kunna sättas i drift under förra hälften av år 1943. Anmärkas må att, även om utländska entreprenörer i stor utsträckning måste anlitas för anläggningarna, dessa dock i huvudsak äro avsedda att utföras inom landet och alltså även i största utsträckning komma att bestå av svensk materiel och svenskt arbete.

En annan omständighet, som i diskussionerna om järnverket tillmätts betydelse, är de ökade fraktkostnader för framställda produkter, man måste räkna med på grund av verkets från avsättningsorterna avskilda läge. I detta avseende får utskottet emellertid hänvisa till tackjärnsutredningen, som avsåg förhållandena omkring år 1938 och vari räknades med att mellan Luleå (Svartön) och Gävle cirka 7 kronor per ton utgjorde normal sjöfrakt. Avsevärda rabatter torde visserligen, framhöll utredningen, kunna påräknas vid stor befraktning, men trots detta utgjorde denna utgift för ett järnverk i Luleå en extra belastning, som måste beaktas. Å andra sidan erinrade utredningen, hurusom järnvägsstyrelsen ställt i utsikt en relativt låg järnvägsfrakt från Svartön till järnbruk i mellersta Sverige, som eventuellt kunde i vissa fall möjliggöra omedelbar utfraktning av vintertillverkningen, men under vanliga förhållanden borde dock sjöfrakten bli billigare. Sedan dessa uttalanden gjordes har visserligen högtrafiken på järnvägarna satt in och fraktförhållandena i övrigt förändrats. De ordinarie järnvägstarifferna ha dock höjts med allenast 10 procent, och därutöver bör tilläggas att skillnaden i järnvägsfrakt mellan tackjärn och göt ej är av någon nämnvärd storleksordning. Utskottet anser sig i detta sammanhang böra erinra om, att fraktkalkylerna fått ett förändrat, för järnverket i Luleå gynnsammare läge, då vid järnverket kommer att produceras icke endast tackjärn utan även göt samt också omsmältningmaterial, och fraktkostnaderna från Luleå måste jämföras med fraktkostnaderna för skrot importerat från utlandet.

Malmen skall levereras till Luossavaarabolagets självkostnadspris. Denna

förmån har tillförsäkrats järnverket på grund av uttalanden av 1938 års riksdag, som ansåg att tidigare pristillägg på 10 procent borde bortfalla. Det må emellertid anmärkas, att den malmsort, varpå nu järntillverkningen skulle i huvudsak baseras, utgöres av så kallad malmmull, vilken enligt erfarenhet ej är så lämplig för export, vadan redan på grund härav ett lägre pris än för styckemalmen kan vara motiverat. Malmpriset är ej ännu närmare bestämt, och härutinnan förutsättas ytterligare underhandlingar mellan gruvbolagets och järnverkets ledningar, varvid särskilt frågan om gruvbolagets självkostnader torde kräva ingående överväganden.

Beträffande kraftfrågan skall det icke förnekas, att denna för närvarande kan te sig vansklig. På grund av tillmötesgående från vattenfallsstyrelsens sida ha dock dessa vanskligheter i hög grad reducerats, vartill kommer, att Norrland — främst Norrbotten, som inrymmer 30 procent av landets vattenkrafttillgångar — framdeles bör erbjuda rika möjligheter till nya kraftstationsanläggningar. Härvid kunna komma i fråga ej endast Harsprånget utan också andra fall i Lule älv, vid vilkas utbyggnad redan skedda regleringar av älvens vatten kunna ytterligare komma till nytta. Även i andra av övre Norrlands älvar, såsom exempelvis Ume älv, äro statliga kraftverksbyggnader sedan gammalt planerade.

I planen ingår jämväl framställning av vissa biprodukter, däribland thomasfosfat, ett viktigt gödningsämne, och ett av flygvapnet särskilt eftertraktat bränsle, nämligen metanol. Ur beredskapssynpunkt är denna produktion värdefull.

Redan i samband med 1907 års stora uppgörelse mellan staten och Grängesbergbolaget var det en ledande synpunkt att malm från de norrländska malmfälten skulle förädlas jämväl inom landet. Härpå borde, såsom dåvarande departementschefen uttryckte det, alla strävanden inriktas. I överensstämmelse med denna tanke har också sedan gammalt Luossavaarabolagets uppgift i dess bolagsordning angivits vara ej endast att idka gruvdrift utan ock att driva malmförädlingsverksamhet. Såsom redan tidigare av riksdagen framhållits har emellertid bolaget ej hittills sett sig i stånd att förverkliga sistnämnda ur nationella synpunkter betydelsefulla del av bolagets syfte.

Ifrågavarande järnverk kan sägas leda sitt direkta ursprung från en så tidigt som av 1932 års riksdag framställd begäran om en *skyndsam* utredning rörande möjligheterna för inhemsk malmförädling. Redan före krigsutbrottet 1939 ansåg sig statsutskottet — i ett av riksdagen godkänt utlåtande avgivet i mars sagda år — böra fästa uppmärksamheten på den elektriska kraftfrågans utomordentliga vikt ur beredskapssynpunkt i allmänhet men för här avsedda malmförädling i Norrbotten i synnerhet, vilken förädling utskottet uttryckligen förutsatte komma att kräva stora mängder elektrisk kraft. Utskottet hade då också anledning erinra, att Harsprångets under världskrigsåren igångsatta utbyggnad sedermera måst avbrytas samt att detta berott på att planerna på en salpeterstillverkning i Norrbotten fått förfalla, varvid i stället motsvarande norska produktion efter hand ökats.

Mot bakgrunden av de förväntningar om en utökad inhemsk malmförädling, som sålunda alltsedan sekelskiftet vid olika tillfällen och under skiftande tidslägen förefunnits, samt i betraktande också av nuvarande ej minst ifråga om järntillgången hårt ansträngda försörjningsläge — ett läge vars vidare utveckling visserligen är synnerligen ovisst men med vars långvarighet man för närvarande har all anledning att ur beredskapssynpunkt räkna — finner utskottet det vara av vikt, att frågan om järnverket nu utan vidare dröjsmål bringas fram till ett slutligt avgörande. Industrikommissionen har ansett det nya järnverkets utbyggnad så angelägen, att detta företag i fråga om materialtilldelning av kommissionen satts framför andra likaledes angelägna ändamål. Det planerade nya järnverket utgör sålunda, enligt vad kommissionen åberopat, en produktiv anläggning, som i fråga om järn kan väntas ge igen den på byggnaden förbrukade mängden av samma vara flera gånger om redan år 1943, då företaget beräknas kunna bli driftfärdigt.

Då i de väckta motionerna företrädde givits åt en anläggning med järnsvamp eller ock efter Rennerfelt-Kallingmetoden framställt omsmältningmaterial som slutprodukter, må nämnas att båda dessa metoder av järnverkets ledning med intresse studerats, men att en anläggning, bestående av elektriskt tackjärnsverk, thomas- och elektrostålverk, dock valts på grund av att en sådan anläggning ansetts mera beprövad och tillförlitlig samtidigt som den verkställda marknadsundersökningen givit vid handen att mera säljbara slutprodukter skulle kunna på detta sätt framställas. I motionerna har vidare framhållits, att inga som helst kalkyler över tillverkningskostnaderna för göt framställt ur elektrotackjärn via thomas- och elektrostålugn framlagts. Kalkyler i nu angivna avseenden finnas emellertid utarbetade och hava varit tillgängliga för utskottet.

Järnets framställning på elektroteknisk väg och med tillgodogörande av den inhemska vattenkraften i stället för utländskt kolbränsle står i överensstämmelse med de önskemål 1939 års urtima riksdag uttryckt. Den valda thomasmetoden är också särskilt väl lämpad för Norrbottens fosforrika malmer.

Då i motionerna uttalas att järnverkets styrelse funnit det lämpligt att komma med krav på en fördubbling av det ursprungligen begärda anslaget, är denna uppgift icke riktig. Visserligen föreslås nu allenast två mot förut tre tackjärnsugnar, men i stället medtagas kostnader för anläggning av thomas- och elstålverk. I huvudsak förklaras, såsom i propositionen framhålls, kostnadsökningen av inträdda prisstegringar. Den i propositionen föreslagna garantien för ett förlagslån å 3,000,000 kronor var förutsedd och begärd redan i 1939 års proposition, men avgörandet av frågan härom uppsköts av riksdagen.

Sammanfattningsvis vill utskottet erinra om den ovisshet, som alltid måste råda beträffande en industriell nyanläggnings framtidsutsikter. I all synnerhet gäller detta för ett så för konjunkturernas växlingar utsatt företag

som en järnverksanläggning, vartill i detta fall som en ytterligare ogynnsam faktor kommer anläggningskostnadernas avsevärda stegring under den tid av snart uppemot ett decennium frågan övervägts.

Den utländska konkurrens Norrbottens järnverk kan möta från en med billiga kol och med stora tillverkningsenheter arbetande utländsk industri bör ingalunda underskattas. Häremot kan dock ställas en förmånlig tillgång på malm och elektrisk kraft liksom för övrigt också träkol. Överhuvud borde det vara ägnat att inge tillfredsställelse att ett järnverk i Norrbotten nu kan anläggas och att detta också kan ske under förväntningar från den för verkets framtid närmast ansvariga ledningens sida om en tillfredsställande avkastning. Då det sedan gammalt hävdats att malmtillgångarna i Norrbotten skola användas ej endast för export utan också till förädling inom landet har detta ingalunda utgjort något alltför högt ställt nationellt krav. I den mån malmexporten under de gångna åren efter hand tilltagit har tvärtom detta kravs berättigande tillvuxit i styrka.

Vid sin prövning av ärendet har utskottet alltså kommit till den uppfattningen, att ifrågavarande järnverk, om vars anläggning sedan mycket lång tid tillbaka starkt berättigade förhoppningar hysts och som särskilt så länge nuvarande hårt ansträngda avspärrningsläge råder vore av stor betydelse för landets försörjning, bör utan ytterligare dröjsmål utbyggas. De anmärkningar, som i de i ärendet väckta motionerna anförts, har utskottet icke funnit vederlägga dess uppfattning, att de framlagda byggnadsplanerna utförts med omsorg och tillbörlig teknisk och ekonomisk omsikt.

Med tillstyrkande av propositionen och avstyrkande av motionerna hemställer utskottet,

att riksdagen, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 255 och II: 351, må

a) till *Aktie-teckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 å kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett reservationsanslag av 7,000,000 kronor;

b) besluta, att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti för ett förlagslån åt Norrbottens Järnverk Aktiebolag i riksbanken till ett belopp av 3,000,000 kronor.

Stockholm den 12 december 1941.

På statsutskottets vägnar:

J. B. JOHANSSON.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit

från första kammaren: herrar *Johan Bernhard Johansson*, *Joh. Nilsson* i Malmö, *Oscar Olsson*, *Asplund*, *Heiding*, *Sven Larsson*, *Bäcklund*, *Karl Andersson*, *Bäckström*, *friherre De Geer*, *Sundberg* och *Nisser*; samt

från andra kammaren: herrar *Eriksson* i Stockholm, *Svensson* i Grönvik, *Andersson* i Prästbol, *Persson* i Falla, *Lindberg* i Umeå, *Mårtensson*, *Aqvist*, *Lindholm*, *Lundberg* i Hälsingborg, fru *Alvén* samt herrar *Hansson* i Rubbestad och *Åkerström*.

Reservationer:

1:o) av herrar *Sundberg* och *Nisser*, vilka ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»Utskottet, som noga övertvägt det i propositionen framlagda förslagets betydelse och möjligheter ur såväl företagsekonomiska som allmänna försörjningssynpunkter, finner omständigheterna starkt tala för uppskov med anläggningen av thomasverk och elstålverk till dess fredsförhållanden inträtt. Utskottet utgår därvid ifrån, att ärendet ånyo förelägges riksdagens prövning, därest styrelsen för järnverket under då rådande förhållanden finner förutsättningar för handen för projektets ekonomiska genomförande. Det förutsättes vidare, att noggranna kalkyler härvid upprättats, som ej må hemligstämplas utan kunna underställas sakkunnig och vederhäftig granskning. Slutligen förutsättes, att ärendet, innan det på nytt förelägges riksdagen, underställes de remissinstanser, vilkas yttranden alltid bruka infordras vid avgörandet av frågor av denna natur, i första hand kommerskollegium och jernkontoret.

Såsom motivering för sitt yrkande om uppskov med den föreslagna utvidgningen vill utskottet hänvisa till vad som anföres i motionerna I: 255 och II: 351, speciellt i vad som anföres rörande de försvarade avsättningsmöjligheterna för göt i jämförelse med tackjärn. Vidare vill utskottet påpeka, att det syftemål, som ligger till grund för industrikommissionens tillstyrkan, nämligen tillgodoseendet av försörjningsbehovet inom landet av järn, vinnes i lika hög grad om malmförädlingen stannar vid tackjärn. Det måste anses oriktigt, att för den utbyggnad varom här är fråga, som måhända ej blir färdig att träda funktion förrän nuvarande krisläge är övervunnet, använda för vårt folkhushåll så ytterst nödvändigt råmaterial som exempelvis koppar, varpå kännbar brist råder och som ej synes kunna anskaffas i tillnärmelsevis den utsträckning, som behövs för att fylla andra långt viktigare uppgifter än utbyggnaden av Norrbottens järnverk.

Slutligen vill utskottet framhålla, att om frågan betraktas ur exklusiv Norrbottenssynpunkt — det är svårt att tillbakahålla en förmodan, att det är just denna aspekt som mer än något annat föranlett regeringen att giva sitt stöd åt järnverksstyrelsens förslag — det måste vara klokare att få till

stånd en industri som bär sig än en som skall hållas i gång med direkta eller indirekta subventioner från skattebetalarnas sida. Givetvis har man härvid de största betingelserna för ernåendet av ett gott driftsresultat, om man utbygger anläggningen under normala tider med normala priser i stället för under en krigstid med dess högt uppskruvade arbets- och materialpriser, i all synnerhet som man sannolikt ej — åtminstone i någon nämnvärd grad — hinner att tillgodogöra sig kristidens höga produktpriser. Inskränker man sig däremot till att nu endast bygga tackjärnsverket torde det finnas betingelser att få detta färdigt inom kortare tid. Man skulle sålunda då hinna tillgodogöra sig nu gällande höga tackjärnspriser samtidigt som den allmänna försörjningen i fråga om järn blir i lika hög grad, kanske i ännu högre grad, tillgodosedd på grund av att den tillgängliga relativt ringa elektriska kraften möjliggör en större tackjärnsproduktion än om denna elektriska kraft skall splittras både på framställning av tackjärn, göt och elektro-stål.

Med utgångspunkt från de kostnadssiffror, som styrelsen för järnverket själv upptagit, kan man vid bifall till utskottets förslag räkna med följande anläggningskostnader, efter avdrag för thomasverk och elstålverk:

Malmviadukt, kross- och siktanläggning samt kolhus.

Byggnader	kronor	1,390,000	
Maskiner etc.	»	160,000	kronor 1,550,000

Sinterverk.

Byggnader	kronor	460,000	
Maskiner etc.	»	740,000	» 1,200,000

Eltackjärnverk.

Byggnader	kronor	1,000,000	
Maskiner, ugnar etc.	»	2,575,000	» 3,575,000

Reparationsavdelning.

Byggnader	kronor	90,000	
Maskiner, verktyg etc.	»	140,000	» 230,000

Allmän avdelning.

Gemensamma byggnader etc.	kronor	1,785,000	
Järnvägsspår, lok o. vagnar	»	660,000	» 2,445,000

Kronor 9,000,000.

Härtill kommer *dels* för transformatoranläggning och elektrisk ledning enligt departementschefens förslag 765,000 kronor, *dels* 15 procent till administration och oförutsedda utgifter för samtliga anläggningskostnader (9,000,000 + 765,000 kronor) 1,465,000 kronor. Från den sammanlagda slutsumman 11,230,000 kronor avgå de 10,000,000 kronor, som redan tidigare beviljats av riksdagen.

Med stöd av dessa beräkningar har utskottet kunnat begränsa anslagsbehovet för aktieteckning till 1,230,000 kronor. Garantien för förlagslån kan

med hänsyn till den vid bifall till utskottets förslag begränsade omfattningen av verksamheten minskas från 3,000,000 till 2,000,000 kronor. Vid ovan gjorda beräkningar har utskottet bibehållit de av järnverksstyrelsen angivna siffrorna för de olika anläggningarna. Det är sannolikt, att om en begränsning sker av anläggningens omfattning till endast el tackjärnverk den totala anläggningssumman skall kunna reduceras, men har så ej skett med hänsyn till eventualiteten av ytterligare stegring i arbets- och materialkostnader.

Under återopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 255 och II: 351, må

a) till *Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 å kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett reservationsanslag av 1,230,000 kronor;

b) besluta, att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti för ett förlagslån åt Norrbottens Järnverk Aktiebolag i riksbanken till ett belopp av 2,000,000 kronor.»;

2:o) av herr *Lundberg* i Hälsingborg, vilken ansett, att utskottets yttrande och hemställan bort hava följande lydelse:

»I enlighet med uttalanden av 1939 års urtima riksdag och i överensstämmelse med då givna instruktioner har det ankommit på bolagets ledning att närmare uppdraga riktlinjer för det nya företaget. Det nu av styrelsen framlagda förslaget med äskande av ytterligare 7 miljoner kronor för anläggningar och 3 miljoner kronor i rörelsekapital innebär en utvidgning av järnverkets tillverkningsprogram utöver den ursprungligen avsedda. Vid 1939 års urtima riksdag anvisades 10 miljoner kronor till aktieteckning i Norrbottens Järnverks Aktiebolag, vars ändamål 'skulle i första hand vara tillverkning av tackjärn'. Motivet för att man nu även vill upptaga en tillverkning av elektrogöt framställda ur elektrotackjärn via thomasförfarandet uppges vara, att en säkrare avsättning för bolagets produkter därigenom skulle kunna vinnas. Denna uppfattning anser sig utskottet icke kunna dela.

Från industrikommissionen har framhållits, att det ur försörjningssynpunkt för landet i nuvarande tid är mycket önskvärt, att en ökad järnproduktion kommer till stånd. Under nuvarande förhållanden är det emellertid fullständigt likgiltigt, om en ny tillverkning av järn i Norrbotten stannar vid tackjärn, göt eller vid omsmältningsmaterial. De mellansvenska järnverken ha i sina befintliga ugnar en så stor smältkapacitet, att denna järnkvantitet i form av tackjärn utan svårighet kan förädlas till stål. Behovet av tackjärn är i själva verket så stort, att det måste anses angeläget, att den planerade masugnsanläggningen med det allra snaraste kommer i drift. Det måste betraktas som ett klokt drag att under nuvarande bränslebrist övergå till elektrisk tackjärnsframställning, varigenom bränsleåtgången för tackjärnsfram-

ställningen sjunker till hälften mot vid blästermasugnar. Kapaciteten hos tackjärnsverket blir emellertid helt beroende av de kraftmängder, som kunna ställas till förfogande. Då krafttillgången, som framgår av propositionen, är ytterst begränsad, måste det i nuvarande situation anses ytterst oklokt att genom anläggning av ett thomasverk, som drar avsevärda kvantiteter motorkraft, och en elektrostålugn, som drar ännu större mängder elektrisk energi, minska den kvantitet tackjärn, som med hänsyn till kraftåtgången eljest skulle kunna framställas.

Det är således främst ur den ytterst viktiga försörjningssynpunkten, som utskottet anser, att verket i Norrbotten tills vidare endast bör utbyggas för tillverkning av tackjärn. Genom att nu avstå från byggandet av thomasverk och elektrostålugn, skulle man vidare kunna bättre trygga den ifrågasatta tackjärnsproduktionen av 60,000 ton per år och eventuellt kunna utöka densamma, vilket i nuvarande försörjningsläge vore synnerligen önskvärt. Ett ytterligare skäl, som talar för ett sådant avstående, är den besparing i järn och framför allt i koppar, som skulle göras.

Härtill kommer manganfrågan. Vid framställning av thomastackjärn är det nödvändigt, att tackjärnet har en viss manganhalt, och då de norrbottiska malmerna som bekant ej innehålla någon mangan, måste manganmalm anskaffas från annat håll, vilket i hög grad fördyrar tillverkningen. Under normala tider är det ju även nödvändigt för ett enbart tackjärnsproducerande verk att kunna leverera manganhaltigt tackjärn, men i nuvarande situation kan avsättning med säkerhet påräknas för det planerade verkets hela produktion i form av manganfattigt tackjärn med måttliga halter av fosfor och svavel.

Det synes sålunda föreligga starka skäl för bolagets ledning att nu avstå från uppförandet av thomasverk och elektrostålugn. Skulle marknadsläget ändra sig och svårigheter uppstå att finna avsättning för bolagets produktion av tackjärn, får bolagets ledning då åter upptaga till prövning frågan om byggande av thomasverk och elektrostålugn eller att på annat sätt söka lämplig utveckling, som tryggar bolagets verksamhet. Det är att förmoda, att då sådan ändring i marknadsläget inträder tillgången till elektrisk energi ej är så knapp som nu, att tillgången på järn och framför allt koppar bättre möjliggör ett utbyggande än nu samt till slut att byggnadskostnaderna i allmänhet ställa sig gynnsammare än nu.

I anslutning till ovan nämnda synpunkter vill utskottet föreslå, att från det äskade anslaget avdragas kostnaderna för thomasverk och elstålverk med sammanlagt 5 miljoner kronor och att förlagslånet i samband därmed ned-sättes med 1 miljon kronor. Utöver tidigare beviljade 10 miljoner kronor skulle således för anläggningarna anslås 2 miljoner kronor, varjämte garanti skulle ställas för ett förlagslån av 2 miljoner kronor.

Utskottet hemställer alltså,

att riksdagen, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 255 och II: 351, må

a) till *Aktieteckning i Norrbottens Järnverk Aktiebolag* å tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1941/42 å kapitalbudgeten, fonden för statens aktier, anvisa ett reservationsanslag av 2,000,000 kronor;

b) besluta, att staten genom riksgäldskontoret skall ställa garanti för ett förlagslån åt *Norrbottens Järnverk Aktiebolag* i riksbanken till ett belopp av 2,000,000 kronor.»;

3:o) av herr *Persson* i Falla.